

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

Ірина ГУДЗЕЛЯК¹ <https://orcid.org/0000-0003-0890-5085>

УДК 911.3:[321.64:314:330](100)

ПОШУКОВА СТАТТЯ

¹ Львівський національний університет імені Івана Франка, кафедра економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія

*Листування – iryna.hudzelyak@lnu.edu.ua

Ключові слова: держава, авторитарний режим, індекс демократії, політичний режим, соціальні проблеми, демографічна ситуація

Анотація: У статті проведено комплексний аналіз соціально-демографічних характеристик 60 держав із авторитарними режимами. Основна мета дослідження полягає у виявленні просторових аспектів поширення авторитарних режимів і їх типології за соціально-демографічними ознаками для глибшого розуміння особливостей соціально-економічного і політичного розвитку. Для типології застосовано 12 показників та чотири інтегральні індекси. Виділено дві групи країн, що включають чотири типи держав та одинадцять підтипів за рівнем розвитку, демографічними характеристиками, міграційними процесами та соціальними параметрами.

Перша група авторитарних режимів включає переважно найбідніші країни Африки й Азії, із високою народжуваністю, низькою тривалістю життя, значним міграційним відтоком та серйозними соціальними проблемами, які полягають у дуже слабкому розвитку соціальної інфраструктури та обмеженому доступі значних верств населення до базових соціальних послуг.

Друга група – країни Азії, Перської затоки, частково Європи й Америки з вищим рівнем доходів, але з різним рівнем громадянських свобод і соціального розвитку. Демографічна ситуація погіршується, окремі держави сильно залежні від трудової імміграції, в інших – значний відтік через соціально-економічні проблеми. Більшість із цієї групи були соціалістичними або сильно орієнтовані на соціалістичну систему як союзники чи сателіти.

Аналіз регіональної специфіки показав, що в Африці авторитарні режими переважно характеризуються критично низькими показниками життя та високою нестабільністю, у Перській затоці – високим рівнем доходів, але обмеженими політичними свободами, а в державах постсоціалістичного і комуністичного типу – значним державним контролем усіх сфер життя, значною соціальною диференціацією при різному рівні економічного розвитку.

З'ясовано, що в групі держав з авторитарними режимами існує слабка, але пряма кореляція між рівнем демократії та такими показниками, як індекс людського розвитку, валовий національний дохід на душу населення, сальдо міграції, рівень гендерної рівності та швидкість інтернету. Виявлено обернену слабку залежність між рівнем демократії та рівнем багатомірної бідності, дитячою смертністю та гендерною нерівністю.

Аналіз головних демографічних коефіцієнтів в авторитарних державах та інших державах показав, що демографічна ситуація в авторитарних державах має в основному ті самі параметри, що й у решти країнах тих субрегіонів, де вони розташовані. Диференціація за соціальними параметрами проявляється не за регіональним принципом, а більшою мірою залежить від політико-правової ситуації та культурно-цивілізаційних ознак кожної держави.

Аргументовано, що демократія є важливим фактором сталого людського розвитку та просування гендерної рівності. Вищий рівень демократії супроводжується вищим рівнем добробуту, технологічної розвиненості та гендерної рівності, меншим проявом соціальних негараздів. У статті аргументовано необхідність аналізу глобальних демографічних трендів для з'ясування їхнього впливу на загальнодержавні і регіональні тенденції соціально-економічного розвитку, розробки внутрішньої політики у різних сферах та формування зовнішньополітичної стратегії держави.

1. ВСТУП

За останнє десятиліття демократія зіткнулася з серйозними викликами через ослаблення глобального лідерства США та зростання антиамериканських настроїв у країнах, що розвиваються. Авторитарні режими, зокрема Китай, Іран, Північна Корея та Росія, створили міжнародну мережу співпраці, використовуючи фінансову, військову та дипломатичну підтримку один одного. Авторитарні держави використовують глобалізацію для просування власних інтересів, залучаючи нелегальні фінансові потоки, контрабанду зброї та приватні військові компанії. Відродження авторитаризму виходить за межі окреслених держав, оскільки до цієї мережі інколи ситуативно доєднуються гібридні режими з різних регіонів світу, підсилюючи економічні можливості сучасних автократій, наростає поляризація у сучасному світі (Carothers 2019). Збільшується ймовірність того, що автократія може випередити демократію як модель управління, що визначає міжнародні стандарти поведінки (Freedom House 2022).

У наукових дослідженнях переважно акцентують на політико-правових, культурологічних та економічних аспектах розвитку авторитарних режимів. Соціально-демографічні особливості розвитку таких держав не досліджувалися, хоча ці питання в умовах наростаючої глобалізації в усіх її проявах є актуальними. Розуміння цих тенденцій є ключовим для формування ефективної геостратегії України в умовах глобальної економічної залежності та посилення глобального протистояння і викликів воєнного часу.

Мета дослідження – виявити просторові аспекти поширення авторитарних режимів у регіонах, за допомогою методу типології з'ясувати соціально-демографічні відмінності їхнього розвитку. Це сприятиме глибшому розумінню просторових відмінностей у рівні життя людей, мотиваційних чинників та напрямків міграційних процесів. Аналіз демографічних і соціальних аспектів розвитку авторитарних режимів допомагає визначити ймовірні тенденції зміни людського потенціалу авторитарних країн та оцінити майбутнє співвідношення сил на політичній карті світу. Таким чином, вивчення авторитарних режимів розширює знання з суспільної географії, даючи змогу прогнозувати геополітичні зміни та соціально-економічні наслідки.

2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Проведене дослідження охопило 60 держав. Вибірка країн з авторитарними режимами сформована на підставі досліджень The Economist Intelligence Unit, аналітичного підрозділу британського видання *The Economist*, який регулярно визначає Індекс демократії (Economist Intelligence Unit 2024). Це дослідження оцінює рівень демократії в 165 державах та двох територіях світу. Методологія розрахунку базується на 60 індикаторах, згрупованих у п'ять основних категорій:

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

1. Виборчий процес і плюралізм: оцінює чесність і справедливість виборів, доступ до участі в них та наявність конкурентного політичного середовища.
2. Функціонування уряду: аналізує ефективність роботи уряду, рівень корупції та ступінь підзвітності державних інституцій.
3. Політична участь: вимірює активність громадян у політичному житті, включаючи участь у виборах, членство в партіях та громадських організаціях.
4. Політична культура: оцінює рівень підтримки демократичних цінностей та довіри до політичних інститутів серед населення.
5. Громадянські свободи: аналізує дотримання прав і свобод людини, таких як свобода слова, зібрань та релігії.

Індекс демократії розраховується за відповідями експертів, частина інформації надходить через опитування громадської думки. Результат якісного оцінювання виражається у бальній системі. За кожен відповідь нараховують 0 або 1 бал (іноді можливий 0,5). Окремі питання мають вирішальне значення – низька оцінка за них знижує загальний бал категорії. Серед них: «Чи є національні вибори вільними і справедливими», «Безпека виборців», «Вплив іноземних держав на уряд» та «Можливості державних службовців для здійснення політики». Отримані бали по категоріях усереднюють для визначення інтегрального індексу демократії. Відповідно до отриманого балу виділяють чотири типи режимів: повноцінні демократії – загальний бал від 8 до 10; недосконалі демократії – від 6 до 7,9; гібридні режими – від 4 до 5,9; авторитарні режими – менше 4.

Дещо іншу методику використовує **Freedom House** (2022): доповідь «Freedom in the World 2022» оцінює стан свободи у 195 країнах і 15 територіях. Кожна країна та територія отримує від 0 до 4 балів за 25 індикаторами, а загальна оцінка може досягати 100 балів. Індикатори згруповані за категоріями політичних прав (0–40) та громадянських свобод (0–60), загальна сума яких дає змогу визначити, чи має країна або територія статус «вільна», «частково вільна» або «невільна». До невольних держав належало 56 держав та 10 територій, частково вільними були 56 держав і чотири території, вільними – 83 держави і одна територія (**Freedom House** 2025). Отже, в цілому перелік держав з авторитарним режимом та «невільних» згідно різних методик майже збігається.

Соціальні та демографічні параметри держав з авторитарними режимами досліджено на статистичних даних міжнародних інституцій – Програми розвитку ООН (**United Nations Development Programme** 2013; **United Nations Development Programme** 2023–24), Статистичної комісії ООН (**World Statistics Pocketbook** 2024), Довідкового бюро з населення (**World Population Data Sheet** 2024), Міжнародної організації з міграції (**Migration Data Portal**), Всесвітнього економічного форуму (**Global Gender Gap Report** 2024).

Для типології держав з авторитарними режимами використано базу даних з 12 показників – темп зростання кількості населення за 2000–2024 роки; сумарний коефіцієнт народжуваності; загальний коефіцієнт смертності немовлят; загальний коефіцієнт природного приросту; середня тривалість життя; відносне сальдо міграції; ВНД на 1 особу (усі – за 2024 рік) (**World Population Data Sheet** 2024; **World Statistics Pocketbook** 2024); швидкість інтернету для середньостатистичного користувача у 2022 році (**Internet Speeds by Country; The Speedtest Global Index**); а також чотири інтегральні індекси:

- індекс людського розвитку (ІЛР) за 2012 та 2022 роки, а також додатково обчислено темп зміни цього показника за 10 років (**Human Development Report** 2013; **Human Development Report** 2023–24). ІЛР – це комплексний показник, який оцінює рівень розвитку країн світу на основі трьох ключових значень: середня тривалість життя, доступ до освіти і рівень життя населення;

- багатовимірний індекс бідності за 2018–2023 роки, який оцінює бідність за показниками здоров'я (недоїдання і дитяча смертність), освіта (тривалість навчання, шкільна

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

відвідуваність), рівень життя (доступ до електроенергії, поліпшені санітарні умови, безпечна питна вода, наявність підлоги з міцного матеріалу в житлі, використання чистого палива для приготування їжі, наявність базових засобів для повсякденного життя) (**Multidimensional Poverty Index 2024**);

– індекс гендерного розриву у 2024 році, що визначають фахівці Всесвітнього економічного форуму (**Global Gender Gap Report 2024**). Оцінює прогрес у досягненні гендерної рівності в різних країнах. Звіт охоплює чотири ключові сфери: економічна участь і можливості (рівень участі в робочій силі, рівність оплати за подібну працю, оцінений заробіток, співвідношення жінок і чоловіків серед законодавців, вищих посадових осіб та менеджерів, співвідношення жінок і чоловіків серед професіоналів і технічних працівників), рівень освіти (рівень грамотності, зарахування до початкової, середньої та вищої освіти), здоров'я та рівень передчасної смертності (співвідношення статей при народженні, очікувана тривалість здорового життя), політичні права та можливості (співвідношення жінок і чоловіків у парламенті, співвідношення жінок і чоловіків на міністерських посадах, кількість років з жінкою на посаді глави держави за останні 50 років);

– індекс гендерної нерівності у 2022 році – це показник, розроблений Програмою розвитку ООН, який визначає гендерну нерівність у трьох основних аспектах людського розвитку: репродуктивне здоров'я (материнська смертність і підліткова народжуваність), розширення прав і можливостей (частка місць у парламенті, які займають жінки, частка жінок і чоловіків із середньою або вищою освітою), економічна активність (частка жінок і чоловіків у економічно-активному населенні) (**Gender Inequality Index 2023**).

За допомогою діаграм розсіювання у програмі Excel проведено графічний аналіз кореляційного зв'язку між парними ознаками – індексом демократії та вісьмома показниками. Величину коефіцієнту кореляції обчислено за допомогою статистичної функції CORREL у програмі Excel.

Типологію держав з авторитарними режимами виконано за допомогою вбудованих методів бібліотеки SciPy (мова Python), візуалізація дендрограми – у matplotlib, для нормалізації даних використано бібліотеку scikit-learn. Ієрархічне групування у кластери проведено методом Уорда, що мінімізує внутрішньогрупову дисперсію. Побудовано картосхему, на якій відображено соціально-демографічні типи держав з авторитарним режимом правління.

Систематизовано висновки, які подані у звітах дослідницьких центрів та працях науковців щодо політико-правових аспектів розвитку держав з авторитарними режимами (**Гомза 2014; Скрипнюк 2020; Сухонос 2000; Тимчук 2009; Gerschewski 2023; Repucci & Slipowitz 2022; Mazumder 2017**) та викликів для світової системи (**Панова, Багінська 2023**). Для формування основних положень дослідження застосовано загальнонаукові методи якісного контент-аналізу, просторово-часових порівнянь, узагальнення.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Наукові підходи до визначення авторитарних політичних режимів вперше розроблені у політології та праві, а в подальшому значний внесок у наукове дослідження авторитарних режимів здійснено соціологами та економістами. Професор політології та соціології в Єльському університеті Х. Лінц на іспанському прикладі ґрунтовно визначив головні риси авторитарного правління як політико-правового феномену: це режим, який базується на обмеженому політичному плюралізмі, відсутності ідеологічного радикалізму та прагматичному підході до управління (**Linz 1964**). Автор вважає, що це системи, в яких лідер або мала група здійснюють владу в межах формально нечітко визначених, але в дійсності цілком передбачуваних обмежень (**Linz 2000**).

У науковій літературі у подальшому під впливом праць Х. Лінца сформувалися щонайменше три основні підходи до вивчення авторитарних режимів: культуральний, економічний і політичний (Шипунов 2014).

Культуральний підхід пояснює авторитаризм як наслідок несприйняття суспільством демократичних інституцій, які були штучно впроваджені та суперечать його традиціям, культурі й цінностям.

Економічний підхід акцентує увагу на соціально-економічних чинниках, що визначають різні форми авторитарних і тоталітарних режимів. **Zumbrunn & Freitag (2023)** на підставі дослідження Європейських цінностей з 2017 по 2020 рік у 32 європейських країнах, що охопили понад 30 000 респондентів, зробили висновок, що сільські жителі більше підтримують авторитарні режими, ніж жителі міст. Саме соціально-економічні та культурні відмінності між мешканцями міст і сіл є особливо важливими у контексті пояснення просторового розподілу уподобань режиму.

У межах суто політичного підходу досліджують причини, які призводять до формування авторитарних режимів, а також вивчають залежності між формами правління та ймовірністю становлення авторитарного режиму.

Доповідь (**Democracy Index 2024**) визначає чотири типи політичних режимів.

Повноцінна демократія – це країна, де поважаються і підтримуються громадянські та політичні свободи завдяки ефективній системі влади, незалежному судочинству, діючому уряду та різноманітним, вільним ЗМІ, з мінімальними недоліками в демократичному функціонуванні.

Неповна демократія характеризується тим, що вибори є вільними та справедливими, проте існують проблеми, наприклад, із свободою медіа, політичною культурою, участю громадян та управлінськими процесами.

Перехідний (гібридний) режим – це країна, де регулярно фіксуються порушення на виборах, що впливають на їхню легітимність, уряд чинить тиск на опонентів, відсутня незалежна судова система, панує корупція та цензура, що посилює недоліки порівняно з неповними демократіями.

Авторитарний режим – країна, де політичний плюралізм сильно обмежений або відсутній, керівництво часто базується на диктатурі, а формальні демократичні інститути є лише номінальними. Тут регулярно порушуються права людини, вибори не відповідають стандартам вільності, ЗМІ підконтрольні державі, судова система не є незалежною, а цензура та придушення критики – звичайне явище.

Згідно обчислень The Economist Intelligence Unit у 2024 році до авторитарних режимів було віднесено 60 країн (*табл. 1*), або 35,9% від 167 країн, у яких здійснювалося оцінювання (**Democracy Index 2024**). Найнижчий індекс демократії – в Афганістані і М'янмі.

Таблиця 1. Розподіл авторитарних держав за індексом демократії, 2024 р.

0 – 1	1 – 2	2 – 3	3 – 4
Афганістан, М'янма	Північна Корея, Центральноафриканська Республіка, Сирія, Судан, Туркменістан, Лаос, Таджикистан, Чад, Екваторіальна Гвінея, Демократична Республіка Конго, Ємен, Іран, Еритрея, Білорусь	Росія, Гвінея-Бісау, Гвінея, Саудівська Аравія, Нікарагуа, Узбекистан, Китай, Бурунді, Габон, Венесуела, Нігер, Лівія, Малі, Бахрейн, Буркіна-Фасо, Камерун, Куба, Есватіні, В'єтнам, Джибуті, Гаїті, Кувейт, Єгипет, Республіка Конго, Ірак, Азербайджан, Пакистан, Коморські Острови, Камбоджа, Зімбабве, Того	Оман, Об'єднані Арабські Емірати, Казахстан, Катар, Ефіопія, Йорданія, Руанда, Мозамбік, Палестина, Киргизстан, Алжир, Ліван, Мавританія

У 2024 році середній індекс демократії у світі склав 5,17 з 10 максимальних. Середньосвітовий індекс демократії суттєво знизився з 2015 року і досяг найменшого рівня

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

за останні 20 років (рис. 1). Лише 6,6% світового населення проживає в умовах повноцінної демократії, тоді як 39,2% – під авторитарним правлінням. Україна в цьому рейтингу посіла 92-ге місце із загальним балом 4,90, залишаючись у категорії гібридних режимів. Погіршення показників за 2022–2024 роки в Україні пов'язане з умовами воєнного стану, централізацією влади та відтермінуванням виборів.

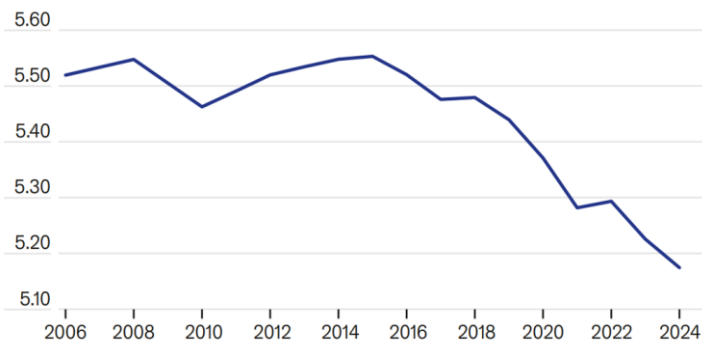

Рис. 1. Індекс демократії у світі (Democracy Index 2024, р. 8)

В Африці розташовано 28 держав з авторитарним режимом, у яких проживає 707,9 млн осіб. Це держави з найбільшим природним приростом, найнижчою тривалістю життя та від'ємним відносним сальдо міграції. В Азії розташовано 26 держав з авторитарним режимом, загальна чисельність населення яких становить 2274,9 млн осіб. Природний приріст нижчий, ніж в Африці, однак відносно міграційне сальдо – понад 5‰, тривалість життя вища від середньосвітового рівня. Демографічна ситуація загалом найбільш сприятлива в Західній Азії, зокрема в країнах Перської затоки. У чотирьох авторитарних державах Америки проживає 27,6 млн осіб. Невеликий природний приріст нівелюється великим міграційним відтоком, тривалість життя – на середньосвітовому рівні. У Європі в авторитарних країнах проживає 155,1 млн осіб, для держав характерне природне скорочення, а міграційний приріст за даними ООН, зберігається лише в Росії.

Таблиця 1. Головні демографічні параметри авторитарних режимів, 2024 р.

Регіони	Кількість країн з авторитарним режимом, од.	Кількість населення, млн. осіб	Природний приріст, ‰	Середня тривалість життя, років	Відносне сальдо міграції, ‰
Африка	28	707,9	2,3	66	-0,96
Азія	26	2274,9	1,4	74	5,04
Америка	4	27,6	0,8	73	-2,75
Європа	2	155,1	0,8	74	1,50

Аналіз головних демографічних коефіцієнтів в авторитарних державах та інших державах показав, що демографічна ситуація в авторитарних державах має в основному ті самі параметри, що й у решти країнах тих субрегіонів, де вони розташовані. Диференціація за соціальними параметрами проявляється не за регіональним принципом, а більшою мірою залежить від політико-правової ситуації та культурно-цивілізаційних ознак кожної держави.

Сучасні авторитарні режими відзначаються гіршими параметрами соціального розвитку, ніж демократичні держави. Але у межах виділеної групи – 60-ти авторитарних режимів, коефіцієнт кореляції між індексом демократії та іншими соціальними і демографічними показниками у більшості є слабким.

Виявлено пряму залежність між індексом демократії та індексом людського розвитку, ВНД на 1 особу, відносним міграційним сальдо, гендерним розривом та швидкістю інтернету

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

в країні. Лише між індексом демократії та індексом гендерного розриву існує середня тіснота зв'язку, що підкреслює важливість демократичних інститутів у просуванні гендерної рівності. Отже, вищий рівень демократії зазвичай супроводжується вищим рівнем добробуту, технологічної розвиненості та гендерної рівності, меншим проявом соціальних негараздів.

Обернену залежність зі слабким зв'язком встановлено між індексом демократії та багатомірним індексом бідності, смертністю немовлят та індексом гендерної нерівності. Таким чином, демократія виступає одним із ключових факторів сталого людського розвитку.

За соціально-демографічними показниками проведено типологію держав з авторитарними режимами, виділено 11 типів, які об'єднані у 4 підгрупи, що належать до двох груп (рис. 2).

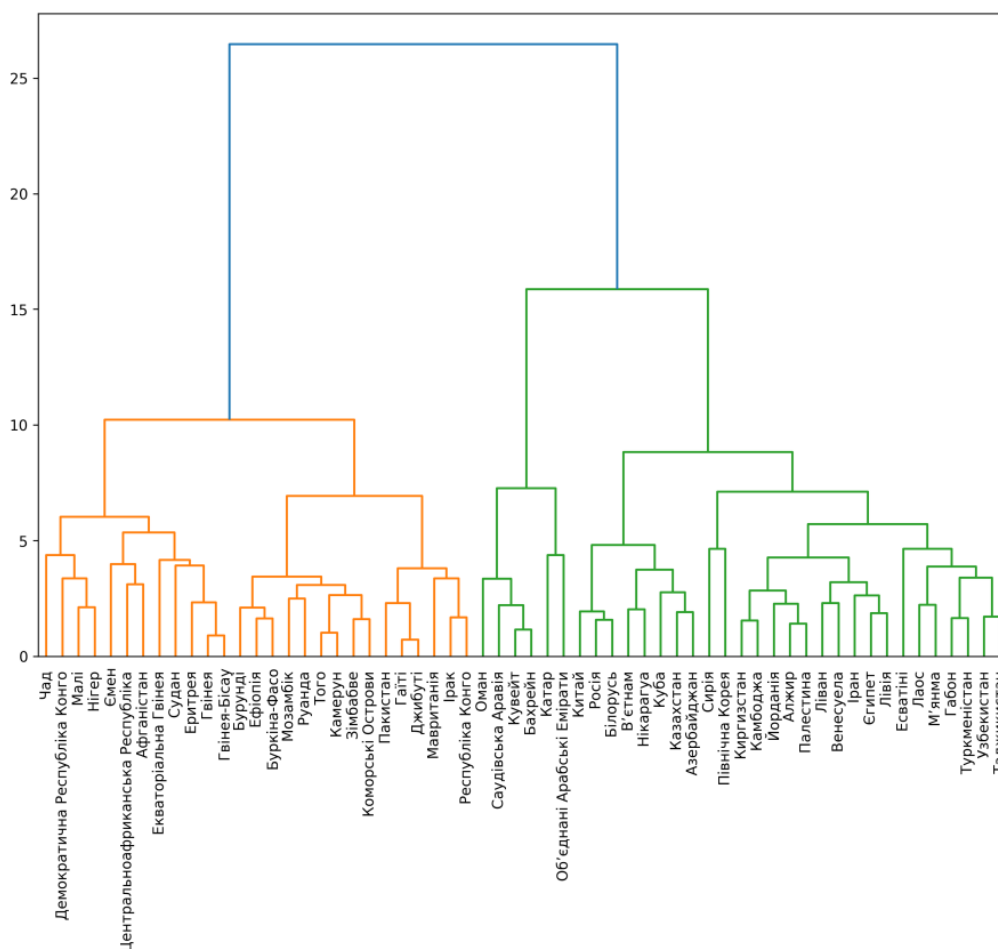

Рис. 2. Дендрограма розподілу держав з авторитарними режимами за соціально-демографічними ознаками

Перша група включає 27 держав, серед яких усі африканські, за винятком Афганістану, Пакистану, Іраку, Ємену та Гаїті, та поділена на три підгрупи (рис. 3). Переважна більшість держав мають тривалу колоніальну історію та постколоніальну нестабільність, пов'язану з міжетнічним протистоянням (це в основному багатоетнічні держави) та встановленням авторитарної влади одного лідера або політичної партії. Багато країн поклалися на ООН, Африканський Союз чи інші міжнародні структури для стабілізації ситуації. За останні роки відчутна російська військова присутність у регіоні. Спостерігаються утиски опозиції, відсутність вільної преси, фальсифікації виборів, обмежена незалежність судової системи. Держави відзначаються релігійним екстремізмом, етнічною дискримінацією, проблемою рабства. В ісламських державах висока гендерна нерівність.

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

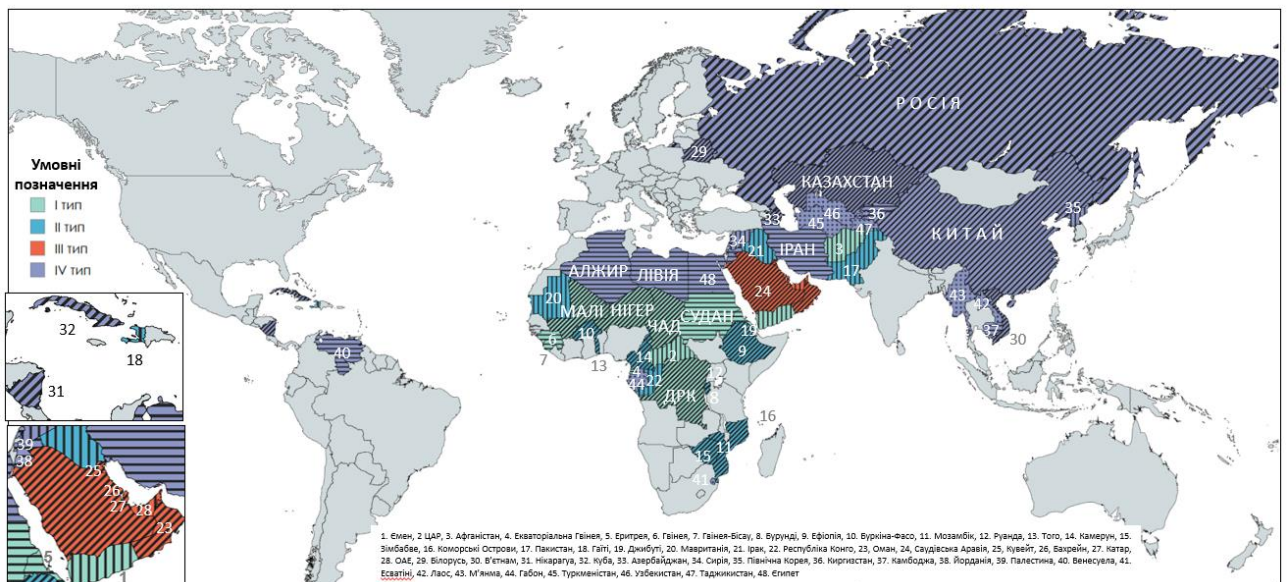

Рис. 3. Типи авторитарних режимів за соціально-демографічними ознаками

До типу I належать 12 держав. Підтип 1– Чад, Демократична Республіка Конго, Малі, Нігер. Підтип 2 – Ємен, Центральнаафриканська Республіка, Афганістан. Підтип 3 – Судан, Еритрея, Екваторіальна Гвінея, Гвінея, Гвінея-Бісау.

Це країни з дуже високим природним приростом населення при невисокій тривалості життя, великою часткою дітей та молоді (середній вік – менше 20 років). Малий рівень урбанізації. Переважно від'ємне сальдо міграції, що пов'язано з економічними і політичними чинниками.

Країни належать до числа найбідніших у світі за індексом людського розвитку. Соціальні умови відзначаються високим рівнем бідності, низьким рівнем розвитку людського капіталу, продовольчою нестабільністю унаслідок конфліктів та руйнування інфраструктури, зміни клімату, слабкими системами охорони здоров'я, недостатнім доступом до базової інфраструктури (чиста вода, санітарія, електроенергія та транспорт), соціальною нерівністю. Більшість населення країн цього типу живе в сільській місцевості, займається натуральним сільським господарством. Часті посухи та неефективне сільське господарство призводять до нестачі продовольства та голоду і ще більше погіршують умови життя. Етнічний склад дуже строкатий, що є причиною внутрішніх конфліктів.

Встановлення та утримання влади відбувалося через військові перевороти, що призвело до тривалої політичної нестабільності. Диктатуру в Еритреї часто називають «африканська Північна Корея». Збройні конфлікти, міжетнічне протистояння, насильство з боку держави або військових угруповань є серйозними проблемами, що призводять до масових переміщень населення та гуманітарних криз. Мільйони людей стали вимушеними мігрантами (Ємен – понад 4 млн, Афганістан – понад 6 млн, ЦАР – понад 1 млн). Більшість держав належать до числа недієздатних (з найвищим у світі індексом крихких держав), влада має обмежений контроль над територією.

У країнах утискаються або повністю відсутні свобода слова, преси, зібрань, асоціацій та опозиційна діяльність. Парламенти мають обмежену владу, судова система часто залежна від виконавчої влади, а вибори не є вільними та чесними. Поширені випадки свавільних арештів, катувань, насильства з боку державних органів. Системною проблемою є високий рівень корупції за рейтингами Transparency International, що підриває державні інститути та економічний розвиток. Через свою вразливість держави потребують міжнародної гуманітарної допомоги.

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

У ДРК діють численні повстанські групи, у Малі та Нігері – ісламські джихадистські угруповання, у Чаді – опозиційні збройні формування.

Держави перебувають під впливом зовнішніх сил, наприклад в ДРК присутня найбільша у світі миротворча місія ООН. Військові контингенти Франції після виходу з Малі та Нігеру залишаються у Чаді, що є одним із ключових союзників Франції у регіоні Сахелю.

У ЦАР триває конфлікт між урядом і різними повстанськими групами, слабка централізована влада. Росія політично підтримує уряд, активну діяльність здійснює ПВК «Вагнер» (чи її наступник «Африканський корпус»), що надає військових інструкторів, постачає зброю в обмін на доступ до природних ресурсів. Росія отримала фактичний контроль над родовищами алмазів і золота.

У Ємені з 2014 року триває громадянська війна між урядом, хуситами та іншими угрупованнями, при цьому посилюється втручання у цей конфлікт Саудівської Аравії та Ірану.

В Афганістані після виходу збройних сил США у 2021 році владу захопив Талібан, що призвело до ізоляції країни та змін у внутрішній політиці. Погіршилося становище жінок. Росія налагодила зв'язки з Талібаном, офіційно не визнає його терористичною організацією.

Тип II об'єднує 15 країн, з яких більшість африканські. Підтип 1 – Бурунді, Ефіопія, Буркіна-Фасо, Мозамбік, Руанда, Того, Камерун, Зімбабве, Коморські Острови. Підтип 2 – Джибуті, Мавританія, Республіка Конго, Пакистан, Ірак, Гаїті.

З поміж авторитарних режимів – це країни з середнім або вище середнього індексом демократії. У цьому типі держав менший індекс багатомірної бідності. ІЛР дещо вищий, при цьому темп його зростання за останні 20 років досить високий, порівняно з іншими авторитарними режимами. Природний приріст населення дещо нижчий, ніж у першому типі завдяки нижчій народжуваності, а загальна соціально-демографічна ситуація більш сприятлива.

Ефіопія – ключовий гравець у Східній Африці, єдина держава у регіоні, що має федеративний устрій, побудований на етнічній ознаці. Але це призводить до періодичних збройних конфліктів за автономію або незалежність. Війна в Тиграї (2020–2022) призвела до масових жертв, гуманітарної кризи, і попри досягнуте перемир'я напруга зберігається. У 2022 році в Буркіна-Фасо відбулися два військові перевороти. Зімбабве довго перебувала під авторитарною владою Мугабе. Руанда також має сильно централізовану владу з авторитарними рисами, але відзначається відносною стабільністю.

У 2024 році три військові диктатури створили інтеграційне угруповання – Конфедерацію Малі, Нігеру і Буркіна-Фасо (Конфедерація держав Східного Сахелю). Це свідчить про можливості майбутньої політичної інтеграції авторитарних режимів і в інших регіонах Африки та Азії, що створює серйозні загрози для світової системи.

Друга група об'єднує 33 країни, з них більшість розташовані в Азії, чотири – в Африці, по дві – у Європі та Америці. Виокремлено два типи.

Тип III – шість країн Перської затоки. Підтип 1 – Оман, Саудівська Аравія, Кувейт, Бахрейн. Підтип 2 – Катар, Об'єднані Арабські Емірати.

Усі ці держави є монархіями, влада зосереджена в руках правлячих династій, хоча запроваджено деякі «виборчі» процедури у Катарі та ОАЕ. Іслам (здебільшого сунітського напрямку) – основа законодавства та суспільного життя. В Саудівській Аравії діє шаріат як головне джерело права. Обмежені політичні свободи: політичні партії або заборонені (Саудівська Аравія, ОАЕ), або суттєво зарегульовані; ЗМІ контролюються державою; громадянське суспільство розвинене слабо. Лише Кувейт має виборний парламент та активну опозицію.

З-поміж авторитарних режимів це найбагатші країни з найвищим ІЛР, завдяки значному ВНД на 1 особу та високій тривалості життя (майже на 10 років більше від середньосвітового значення). Багатомірний індекс бідності невисокий. Але за гендерними ознаками ці

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

держави відзначаються гіршими індикаторами: гендерний розрив – вище середнього, а індекс гендерної нерівності найвищий серед авторитарних режимів. Рівень урбанізації у цих країнах у межах 85–100%. Завдяки значним доходам в енергетичному секторі, держави розбудовують соціальну інфраструктуру, забезпечують широкий доступ до освітніх та медичних послуг своїм громадянам, надають широкий спектр соціальної допомоги.

Параметри демографічної ситуації тут близькі до європейських – дуже низька дитяча смертність, незначний природний приріст на тепер забезпечується лише завдяки сприятливій віковій структурі, однак народжуваність вища, ніж в розвинених країнах. Кількість населення швидко зростає завдяки притоку трудових мігрантів. Саудівська Аравія посідає третє місце у світі за кількістю іммігрантів.

Майбутня стабільність авторитарних режимів типу III зберігатиметься завдяки економічній і соціальній стабільності, а також унікальним сегрегаційним моделям міграційних політик – «саудизації», «еміратизації» та «оманізації».

Тип IV – 27 держав, які розташовані у різних регіонах світу. Підтип 1 – Китай, Росія, Білорусь, В'єтнам, Нікарагуа, Куба, Казахстан, Азербайджан. Підтип 2 – Сирія, Північна Корея. Підтип 3 – Киргизстан, Камбоджа, Йорданія, Алжир, Палестина, Ліван, Венесуела, Іран, Єгипет, Лівія. Підтип 4 – Есватіні, Лаос, М'янма, Габон, Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан.

Це сучасні комуністичні, авторитарно-націоналістичні, теократичні, військові режими, які раніше були соціалістичними або сильно орієнтовані на соціалістичну систему як союзники чи сателіти, а також стійкі виразники антизахідної політики. Історично в цих країнах влада завжди була централізованою – монархією, партійною диктатурою чи персоналістським правлінням. Сучасна державна влада пов'язана з олігархічними, родинними або клановими групами. Режими спираються на силові структури та спецслужби для утримання влади. Немає справжніх вільних виборів, опозиція переслідується, політичні партії контролюються або заборонені. Політична влада не має демократичного мандату, тому шукає легітимність через ідеологію, націоналізм, «стабільність» або зовнішніх ворогів, часто маніпулює ідеями великої нації, суверенітету, релігії або історичної величі. Середня швидкість інтернету є малою, часто при добрих технічних параметрах контроль над інформаційними потоками зі сторони спеціальних служб дуже сильний.

В більшості домінує державна економіка, або олігархічний капіталізм, як наприклад в Китаї і Росії. Хоча деякі країни мають елементи ринку. Багато з них економічно тримаються на експорті нафти, газу, іншої мінеральної сировини. Але навіть при ресурсному багатстві спостерігається високий рівень бідності, безробіття, соціальної нерівності.

Індекс людського розвитку, індекс гендерної нерівності вище середнього у групі авторитарних режимів. Демографічна ситуація погіршується: природний приріст невеликий, в окремих країнах смертність перевищує народжуваність, у багатьох країнах значний міграційний відтік. Тривалість життя приблизно на середньосвітовому рівні.

4. ВИСНОВКИ

Вибірка держав для проведеного дослідження базувалася на значеннях індексу демократії. У 2024 році до авторитарних режимів, з балом менше 4, було віднесено 60 держав. Типологія держав за соціально-демографічними ознаками проведена з використанням дванадцяти показників та чотирьох інтегральних індексів. Метод ієрархічного кластерного аналізу дозволив виокремити дві групи країн, що включають чотири типи держав. Кожен тип поділений на менші таксони – одинадцять підтипів за рівнем розвитку, демографічними характеристиками, міграційними процесами та соціальними параметрами.

Перша група авторитарних режимів – переважно найбідніші країни Африки й Азії, із високою народжуваністю, низькою тривалістю життя, значним міграційним відтоком та серйозними соціальними проблемами, які полягають у дуже слабкому розвитку соціальної інфраструктури та обмеженому доступі значних верств населення до соціальних послуг.

Друга група – країни Азії, Перської затоки, частково Європи й Америки з вищим рівнем доходів, але з різним рівнем громадянських свобод і соціального розвитку. Демографічна ситуація погіршується, окремі держави сильно залежні від трудової імміграції, в інших – значний відтік через соціально-економічні проблеми. Більшість із цієї групи були соціалістичними або сильно орієнтовані на соціалістичну систему як союзники чи сателіти.

Виявлено слабку пряму залежність між рівнем демократії та людським розвитком, доходом на душу населення, міграційним приростом, гендерною рівністю і технологічною розвиненістю. Отже, демократія виступає важливим чинником сталого розвитку та гендерної рівності.

Перспективні напрями подальших досліджень авторитарних режимів можуть стосуватися аналізу впливу політичних режимів на міграційні потоки та «відтік інтелекту»; виявлення взаємозв'язків між рівнем демократії та змінами в демографічній структурі населення; особливостей соціальної мобільності у різних типах авторитарних держав; перспектив регіональної або військово-політичної інтеграції авторитарних режимів; оцінки ймовірних конфліктів на міжнародному рівні та нових геополітичних тенденцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гомза, І. (2014). Мультисекторальна класифікація авторитарних режимів. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*, 160, 10–17. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9e7db471-7423-4032-a861-d086baa3877e/content> [Homza I. (2014) Multysektoralna klasyfikatsiia avtorytarnykh rezhymiv. *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky*, 160, 10–17 URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9e7db471-7423-4032-a861-d086baa3877e/content>.]
2. Панова, І., Багінська, А. (2023). Теоретичні основи дослідження авторитаризму як виклику міжнародному порядку. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, (17), 49–55. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-05> [Panova I., Bahinska A. (2023) Teoretychni osnovy doslidzhennia avtoritaryzmu yak vyklyku mizhnarodnomu poriyadku. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Serii: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm*, (17), 49–55. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-05>.]
3. Панова, І., Багінська, А. (2023). Типологія та характеристики авторитарних політичних режимів. *Бізнес Інформ*, (5), 6–11. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-5-6-11> [Panova I., Bahinska A. (2023) Typolohiia ta kharakterystyky avtorytarnykh politychnykh rezhymiv. *Biznes Inform*, (5), 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-5-6-11>.]
4. Скрипнюк, О. (2020). Сучасний авторитарний режим: характерні риси і прояви. *ScienceRise: Juridical Science*, (2)(12), 18–23. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2020.210869> [Skrypniuk O. (2020) Suchasnyi avtorytarnyi rezhym: kharakterni rysy i proiavy. *ScienceRise: Juridical Science*, (2)(12), 18–23. DOI: 10.15587/2523-4153.2020.210869.]
5. Сухонос, В. (2000). Сутність та функції авторитарного державного режиму в умовах переходу до демократії [Автореферат дисертації кандидата юридичних наук]. *Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. [Sukhonos V. (2000) Sutnist ta funktsii avtorytarnoho derzhavnoho rezhymu v umovakh perekhodu do demokratyi. *Avtoreferat dysertatsii kandydat yurydychnykh nauk. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy*]
6. Тимчук, О. (2009). Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*, (2). https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/urist-2-2009/files/law-2009-2_8.pdf [Tymchuk O. (2009) Polityko-pravovi osoblyvosti suchasnykh avtorytarnykh politychnykh rezhymiv. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky*, (2). URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/urist-2-2009/files/law-2009-2_8.pdf.]
7. Шипунов, Г. (2014). Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, (5), 329–338. [Shypunov

- H. (2014) Avtorytarnyi politychnyi rezhym: teoretyko-metodolohichni pidkhydy do vyznachennia. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politychni studii*, (5), 329–338]
8. Carothers, T. (2019). *Democracies Divided: The Global Challenge of Political Polarization*. Washington: Brookings Press. 319 p.
 9. Economist Intelligence Unit. (2024). *Democracy Index 2024*. <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/>
 10. Freedom House. (2022). *The Global Expansion of Authoritarian Rule*. Freedom in the World 2022. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>
 11. Freedom House. (n.d.). (2022). **New Report: Authoritarian Rule Challenging Democracy as Dominant Global Model**. <https://freedomhouse.org/article/new-report-authoritarian-rule-challenging-democracy-dominant-global-model>
 12. Gerschewski, J. (2023). *Autocracies as «Organized Certainty»? Two Logics of Autocratic Rule*. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/two-logics-of-autocratic-rule/autocracies-as-organized-certainty/6A6F6ABB3C2EBF811F3D218CF06FB502>
 13. Linz, J. (1964). *An Authoritarian Regime: The Case of Spain*.
 14. Linz, J. (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
 15. Mazumder, S. (2017). Autocracies and the International Sources of Cooperation. *Journal of Peace Research*, 54(3), 412–426. <http://www.jstor.org/stable/44511222>
 16. Repucci, S., & Slipowitz, A. (2022). *The Global Expansion of Authoritarian Rule*. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>
 17. Speedtest. (n.d.). *The Speedtest Global Index*. <https://www.speedtest.net/global-index>
 18. United Nations Development Programme. (2013). *Human Development Report 2013*. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2013>
 19. United Nations Development Programme. (2023–2024). *Human Development Report 2023–24*. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2023-24>
 20. United Nations Development Programme. (2024). *Multidimensional Poverty Index: Developing Countries*. https://hdr.undp.org/sites/default/files/publications/additional-files/2024-10/2024_gMPI_Tables1and2.pdf
 21. United Nations Development Programme. (n.d.). *Gender Inequality Index*. <https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII>
 22. World Economic Forum. (2024). *Global Gender Gap Report 2024*. <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/>
 23. World Population Review. (n.d.). *Internet Speeds by Country*. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/internet-speeds-by-country>
 24. World Statistics Pocketbook, 2024 edition // United Nations / Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. <https://unstats.un.org/unsd/publications/pocketbook/files/world-stats-pocketbook-2024.pdf>
 25. Zumbunn, A., & Freitag, M. (2023). The Geography of Autocracy: Regime Preferences along the Rural-Urban Divide in 32 Countries. *Democratization*, 30(4). <https://doi.org/10.1080/13510347.2023.2171995>

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

26. *World Population Data Sheet 2024*. ([Джерело](#))
27. *Migration data portal*. ([Джерело](#))
28. Freedom House. (2025). *Freedom in the World 2025: Explore the Map*. ([Джерело](#))

Iryna Hudzelyak

Ivan Franko National University of Lviv, Department of Economic and Social Geography named after Oleh Shablyi
Socio-demographic typology of states with authoritarian regimes

Keywords: state, authoritarian regime, democracy index, political regime, social problems, demographic situation.

Abstract: The average global democracy index has significantly declined since 2015, reaching its lowest point in the past 20 years. Only 6,6% of the world's population lives under conditions of full democracy, whereas 39,2% live under authoritarian rule.

This article presents a comprehensive analysis of the socio-demographic characteristics of 60 states with authoritarian regimes, according to the Democracy Index by The

І.Гудзеляк

Соціально-демографічна типологія держав з авторитарними режимами

- Economist Intelligence Unit. The main objective of the study is to identify spatial patterns in the distribution of authoritarian regimes and to typologize them based on socio-demographic indicators for a deeper understanding of their socio-economic and political development.
- The study utilizes data from the United Nations Development Programme, the United Nations Statistical Commission, the Population Reference Bureau, the International Organization for Migration, and the World Economic Forum. For the typology, twelve quantitative indicators were employed (population growth rate from 2000 to 2024; total fertility rate; infant mortality rate; natural increase rate; life expectancy; net migration rate; gross national income per capita; average internet speed as of 2024) and four composite indices (Human Development Index, Multidimensional Poverty Index, Global Gender Gap Index, Gender Inequality Index).
- The typology of states with authoritarian regimes was conducted using the built-in methods of the SciPy library (Python programming language). Hierarchical clustering into groups was carried out using Ward's method. Two major groups comprising four types of states were identified, each further subdivided into smaller taxons — eleven subtypes in total — based on development levels, demographic characteristics, migration processes, and social parameters.
- The first group primarily includes the poorest countries of Africa and Asia, characterized by high birth rates, low life expectancy, significant migration outflows, and severe social problems, notably very weak development of social infrastructure and limited access to basic social services for large segments of the population.
- The second group consists of countries in Asia, the Persian Gulf, and partly Europe and the Americas, with higher income levels but varying degrees of civil liberties and social development. The demographic situation is deteriorating: some countries are highly dependent on labor immigration, while others experience substantial outflows due to socio-economic challenges. Most countries in this group were either socialist or closely aligned with the socialist system as allies or satellites.
- The regional analysis showed that in Africa, authoritarian regimes are predominantly characterized by critically low living standards and high instability; in the Persian Gulf — by high income levels but restricted political freedoms; and in post-socialist and communist states — by extensive state control over all spheres of life and significant social stratification at varying levels of economic development.
- Scatterplot analyses performed in Excel revealed correlation patterns between paired indicators — the Democracy Index and eight socio-demographic parameters. The findings indicated a weak but positive correlation between the level of democracy and indicators such as the Human Development Index, gross national income per capita, net migration rate, gender equality level, and internet speed. Conversely, there was a weak inverse correlation between the level of democracy and multidimensional poverty, infant mortality, and gender inequality.
- The analysis of the main demographic coefficients in authoritarian and other states demonstrated that the demographic situation in authoritarian states generally mirrors that of other countries in the same subregions. Social parameter differentiation does not follow a regional pattern but rather depends largely on the politico-legal situation and the cultural-civilizational characteristics of each state.
- Modern authoritarian regimes exhibit worse social development indicators compared to democratic states. Higher levels of democracy are usually accompanied by greater prosperity, technological advancement, and gender equality, and fewer manifestations of social distress. It is argued that democracy is an important factor in sustainable human development and the advancement of gender equality.

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026